

DE LAAT-ROMEINSE „GERMAANSE” NEDERZETTING TE NEERHAREN-REKEM

Na de vorige opgravingscampagne hadden wij het vermoeden geuit dat de gebouwen van de Romeinse villa te Neerharen-Rekem vóór het einde van de 3de eeuw verwoest en verlaten werden, en dat de bewoning in de 4de eeuw een heel ander karakter had (*Arch. Belg.*, 247, 70-74). De voortzetting van het onderzoek heeft dit vermoeden bevestigd (cf. *supra*).

Van de Laat-Romeinse nederzetting werden totnogtoe zeker 7 en waarschijnlijk 9 kleine gebouwtjes ontdekt (fig. 35). De twee hutten 11 en 12, die wij op basis van twee handgemaakte scherven in de Merovingische periode meenden te mogen situeren, kunnen door vergelijking van deze scherven met nieuw gevonden materiaal eerder bij de 4de-eeuwse nederzetting gerekend worden. Op één na (nr. 10) zijn het alle hutten van het type *Grubenhäuser* dat tijdens het eerste millennium n.C. in grote delen van Midden-, Noord- en West-Europa algemeen, verspreid is, maar in onze streken pas in de Laat-Romeinse tijd opkomt. Kenschetsend voor deze gebouwtjes is dat het vloerniveau enkele tientallen cm in de bodem is uitgegraven. De afmetingen van onze *Grubenhäuser* variëren van 2,90 bij 2,40 tot 4,80 bij 3,60 m. De aanwezigheid van drie palen in elke korte zijde hebben zij alle gemeen. Alleen in 6 werden eveneens wandstijlen in het midden van de langzijden aangetroffen, terwijl de supplementaire palen in 2 en 3 allicht aan herstellingen te wijten zijn. In de hutten 1-2, 4-5 en 10 werden onder het vloerniveau ondiepe wandgreppels waargenomen.

In de verspreiding van deze hutten over het terrein is duidelijk een zekere regelmaat te herkennen. Daaruit kan afgeleid worden dat deze nederzetting zeer waarschijnlijk uit meerdere woonkernen bestond en planmatig werd aangelegd. Alle *Grubenhäuser* zijn O.-W. geöriënteerd en op een na paarsgewijze gegroepeerd. Opvallend is dat drie woonkernen, nl. de *Grubenhäuser* 1-2 en 5-6 (fig. 36), telkens vergezeld van een afvalkuil, en het nummer 8 met afvalkuil 9 op eenzelfde N.-Z.-as gesitueerd zijn. Dat hier alleen *Grubenhäuser* en een aanverwant gebouwtje aanwezig zijn, stelt wel een probleem vermits deze hutten in de gebieden ten N. en ten N.O. van de Rijn, waar ze reeds enkele eeuwen vroeger in gebruik waren, steeds bijgebouwtjes zijn. Het is geenszins uitgesloten dat er in de tussenruimten grotere woonhuizen gestaan hebben, waarvan de ondiepe paalsporen verdwenen zijn. Deze *Grubenhäuser* waren hoofdzakelijk kleine werkplaatsen. Een ondiepe kuil van 1,55 bij 0,40 m in de hut 8 kan een aanwijzing geven betreffende haar functie. Dergelijke kuilen worden immers met de aanwezigheid van een weefgetouw in verband gebracht (²⁷).

²⁷ W. H. ZIMMERMANN, Archäologische Befunde frühmittelalterlicher Webhäuser, *Jahrb. d. Männer vom Morgenstern*, 61, 1982, 111-144.

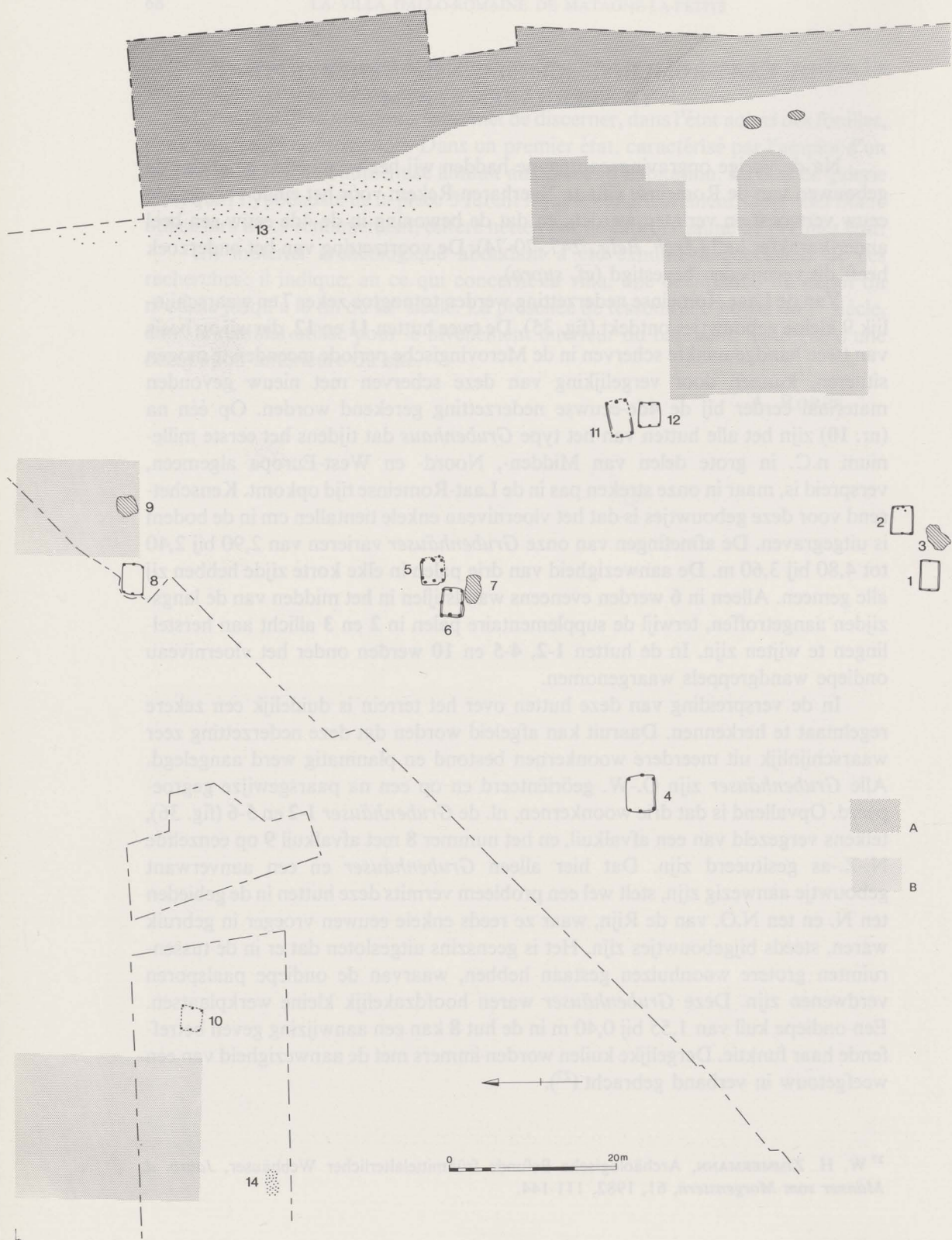

Fig. 35. Algemeen plan van de Laat-Romeinse nederzetting. A : Maasbedding, B : puin van de Romeinse villa.

Fig. 36. De *Grubenhäuser* 5-6 en de kuil 7.

Het materiaal is weinig talrijk maar wel zeer karakteristiek; het bevestigt dat de inwoners van deze nederzetting van Germaanse afkomst waren. Naast *sigillata* met radstempelversiering, kookpotten met sikkkelrand en kommen in Eifelwaar, treft men er voetkommetjes of schaaltes van het type Chenet 342 aan, en handgemaakt aardewerk waarvan de oorsprong aan de overzijde van de Rijn te zoeken is. De bronzen voorwerpen vinden eveneens hun parallellen in de graven van „Germanen” die in Noord-Gallië en buiten de rijksgrenzen hoofdzakelijk in de tweede helft van de 4de en de eerste helft van de 5de eeuw talrijk voorkomen. De eenvoudige *Armbrust-fibulae* met gelijkbrede, gefacetteerde voet (fig. 37, 1-4) vertegenwoordigen het tussen Elbe en Rijn meest gebruikelijke inheemse *fibula*-type; zij zijn bijzonder talrijk in de Saksische urnengravingen van de Elbe-Weserdriehoek en dateren hoofdzakelijk uit de 4de eeuw, met enkele uitlopers tot het midden van de 5de eeuw (²⁸). Een rechthoekige, met punten versierde beslagplaat van een gesp, een gordelbeslag en een slecht bewaarde gordelrozet (fig. 37, 5-7) dateren eveneens uit dezelfde periode (IV.B-V.A) (²⁹). Twee gebogen plaatfragmenten met puntcirkelversiering (fig. 37, 11-12) behoren tot hetzelfde vormgoed, terwijl twee andere gordelelementen (fig. 37, 8-9) minder karakteristiek zijn. Belangrijk is tevens een sierspeld met kopplaat, versierd met inkervingen en puntcirkels (fig. 37, 10). Dergelijke *Tieföhrnadel* treft men alleen aan in de Elbe-Weserdriehoek, in de Saksische urnengravingen van Bliedersdorf, Bremen-Mahndorf en

²⁸ H. W. BÖHME, *Germanische Grabfunde des 4. bis 5. Jahrhunderts*, München, 1974, 7-8, kaart 1.

²⁹ *IBID.*, pl. 5, 16-17; 6, 9-10; 49, 26; 81, 13; enz.

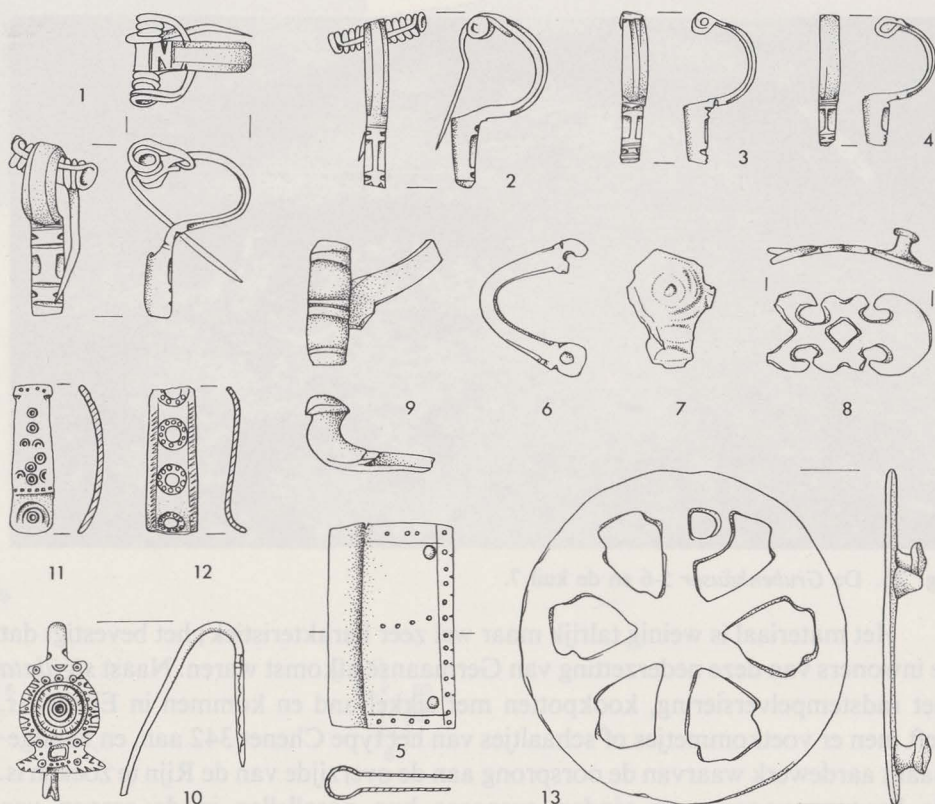

Fig. 37. Laat-Romeinse bronzen voorwerpen. S. 2/3.

Westerwanna⁽³⁰⁾. Vroeger werden reeds drie gordelrozetten⁽³¹⁾, een *Armbrust-fibula* met schijfvormige voetplaat en een haarspeld van het type Wijster, uit de eerste helft van de 5de eeuw⁽³²⁾, gevonden.

Voor de datering van de nederzetting zijn de 579 Laat-Romeinse munten van groot belang. Naast enkele zeldzame exemplaren in of rond de *Grubenhäuser* en een concentratie van 108 stuks ten westen van het gebouwtje 10 (fig. 35, 14), lagen alle andere aan de rand van de Maasgeul verspreid (fig. 35, 13). Op die plaats wordt de toegang tot de rivier door een geul vergemakkelijkt. Het is dan ook niet uitgesloten dat hier regelmatig vrachtpramen kwamen aanleggen om goederen van en voor de nederzetting te verhandelen, wat eventueel de aanwezigheid van de talrijke munten zou kunnen verklaren. De 475 dateerbare exemplaren, geïdentificeerd door Juffr. J. Lallemand, verdelen zich als volgt: 4 nabootsing(en) uit het laatste kwart van de 3de eeuw, slechts 2 stuks uit de emissie-periode van 294-317 en geen van 317-330, 22 van 330-340, 7 van 340-348, 8 van 364-378, 23 van 378-

³⁰ *IBID.*, pl. 5, 10 en informatie H. W. Böhme.

³¹ M. VANDERHOEVEN, L. JANSSEN, De Gallo-Romeinse villa van Neerharen-Rekem, *Het Oude Land van Loon*, 31, 1976, pl. 19, 189-191.

³² H. W. BÖHME, *o.c.*, pl. 93, 15-16.

388 en de grootste massa, 394 stuks, van 388-402. Een munt van Honorius zou uit 408 kunnen dateren.

Onze opgravingen illustreren een van de belangrijke veranderingen die in de 4de eeuw in Noord-Gallië plaats vonden, nl. de inplanting van Germaanse bevolkingselementen die totnogtoe bijna uitsluitend door grafvondsten gekend zijn. Men denkt hierbij op de eerste plaats aan de *Laeti Lagenses* die in de *Notitia Dignitatum* in de streek *prope Tungros* vermeld worden. De beschikbare gegevens laten echter niet toe uit te maken of onze nederzetting door *laeti* bewoond werd, of door een groep Germanen die op basis van een andere overeenkomst in deze streek toegelaten werd, als *foederati* of *dedititii*, tenzij het eenvoudig veteranen waren die een stuk grond toegewezen kregen.

Steunend op de chronologische gegevens is het wel mogelijk om na te gaan met welke historische gebeurtenissen het ontstaan van deze nederzetting verband zou kunnen houden. De munten worden pas talrijk in de emissieperiode 330-340 en vooral vanaf 364-378. Met deze laatste begindatum zou ook het overige materiaal het best kunnen overeenstemmen (IV.A-V.B). Onder de regering van keizer Constans, in 341-342, vonden een aantal invallen plaats, die geografisch echter niet kunnen gesitueerd worden. Meer waarschijnlijk lijkt een verband met de invallen na 350, tijdens de strijd om de macht tussen Constans II en Magnentius. Men kan daarbij denken aan de onderwerping door Julianus van de Franken die zich wederrechtelijk in Toxandria gevestigd hadden (in 358) en vooral aan een episode van de strijd, die in de buurt van Maastricht mag gelokaliseerd worden. Ammianus Marcellinus (XVII.2.1) verhaalt hoe benden Franken die zich in twee verwoeste versterkingen aan de Maas hadden verschanst, in de winter van 357/358 belegerd en gevangen genomen werden³³.

In de bronnen is er steeds sprake van Franken. Behalve als bondgenoten van de usurpator Magnentius, worden Saksen in het binnenland nauwelijks vermeld vóór 368 en de daarop volgende jaren, o.m. in verband met de slag bij *Deuso in regione Francorum*. De voorwerpen die verwijzen naar het gebied van de Elbe-Weser-monding impliceren echter niet noodzakelijk de vestiging van Saksen aan de Maas. Zij kunnen mogelijk verklaard worden door contacten tussen de Franken en de uit het Noorden opdringende Saksen.

Dat de te Neerharen-Rekem gevestigde Germanen (Franken) zeer snel in contact kwamen met het Christendom is tenslotte nog een belangrijke bevinding. Een duidelijk bewijs wordt verschaft door het christogram op een bronzen sierschijf van 6,5 cm doormeter, gevonden in de kuil 7. Een identisch stuk, allicht in dezelfde vorm gegoten, is bekend uit Trier, een van de belangrijkste centra van christianisatie in Noord-Gallië. Het is ongetwijfeld een getuige van het zendingswerk dat door de H. Servatius vanuit Tongeren en/of het naburige Maastricht gevoerd werd.

G. DE BOE

³³ W. J. DE BOONE, *De Franken van hun eerste optreden tot de dood van Childerik*, Amsterdam, 1954, 80-100.